

Sylwia Wiśniewska

Innowacyjność małych i średnich przedsiębiorstw : wybrane problemy

Ekonomiczne Problemy Usług nr 34, 242-248

2009

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

SYLWIA WIŚNIEWSKA

Uniwersytet Humanistyczno-Przyrodniczy Jana Kochanowskiego

INNOWACYJNOŚĆ MAŁYCH I ŚREDNICH PRZEDSIĘBIORSTW – WYBRANE PROBLEMY

Wprowadzenie

Zwrócenie szczególnej uwagi na innowacyjność małych i średnich przedsiębiorstw (MŚP)¹ wynika z zasadniczych przesłanek. Po pierwsze, o znaczeniu gospodarczym tej grupy przedsiębiorstw świadczy ich wkład w tworzenie wartości dodanej w gospodarce oraz zdolność do generowania nowych miejsc pracy. Udział firm² sektora MŚP w wartości dodanej brutto wytworzonej przez przedsiębiorstwa (poza rolnictwem i leśnictwem oraz rybołówstwem i rybactwem) w 2006 roku wyniósł 67,7%. Natomiast udział pracujących w MŚP w ogólnej liczbie pracujących w przedsiębiorstwach w 2006 roku wyniósł 70,1%³. Po drugie, światową normą jest rozbieżność między innowacyjnością firm sektora MŚP i dużych na korzyść tych ostatnich. W 2006 roku przeciętnie w Polsce środki automatyzacji produkcji posiadało 73% firm dużych, 43% średnich i 14% małych⁴.

Celem artykułu jest próba odpowiedzi na pytanie, w jakim stopniu polskie małe i średnie przedsiębiorstwa można uznać za innowacyjne oraz jakie czynniki wpływają na taki stan rzeczy.

Pojęcie innowacyjność oraz innowacyjne przedsiębiorstwa

Prekursorem teorii innowacji w naukach ekonomicznych był J.A. Schumpeter. W jego interpretacji innowacje to nowe kombinacje zachodzące w następujących przypadkach⁵: wytworzenia nowego produktu lub wprowadzenia na rynek towaru o nowych właściwościach, wprowadzenia nowej metody produkcji, otwarcia nowego rynku zbytu, zdobycia no-

¹ W rozumieniu Ustawa z 2 lipca 2004 r. o swobodzie działalności gospodarczej (DzU nr 173, poz. 1807, z późn. zm.).

² Określenia firma i przedsiębiorstwo są tu używane zamiennie.

³ *Raport o stanie sektora małych i średnich przedsiębiorstw w Polsce w latach 2006–2007*, PARP, Warszawa 2008, s. 18, 29.

⁴ *Ibidem*, s. 30.

⁵ J.A. Schumpeter, *Teoria rozwoju gospodarczego*, PWN, Warszawa 1960, s. 104 i dalsze.

wego źródła surowców lub półfabrykatów, przeprowadzenia nowej organizacji procesów gospodarczych w produkcji oraz w sferze cyrkulacji towarów. Z kolei według P.F. Druckera „innowacja jest specyficznym narzędziem przedsiębiorczości – działaniem, które nadaje zasobom nowe możliwości tworzenia bogactwa”⁶.

Z dotychczasowych rozważań wynika, iż innowacje mogą być rozpatrywane w znaczeniu rezultatowym lub procesowym. W ujęciu pierwszym innowacja jest rezultatem procesów technicznych, społecznych, ekonomicznych, prawnych, kulturowych oraz organizacyjnych. Cechą charakterystyczną drugiego podejścia jest założenie, że innowacja to wszelkie procesy twórczego myślenia zmierzające do zastosowania i użytkowania ulepszonych rozwiązań w technice, technologii, organizacji i życiu społecznym⁷.

Innowacyjność to zdolność i motywacja podmiotów gospodarczych do ustawicznego poszukiwania i wykorzystywania w praktyce wyników badań naukowych, nowych koncepcji, pomysłów i wynalazków⁸. Natomiast na działalność innowacyjną, zgodnie z terminologią OECD, składa się szereg działań o charakterze naukowym (badawczym), technicznym, finansowym i handlowym (komercyjnym), których celem jest opracowanie i wdrożenie nowych lub istotnie ulepszonych produktów i procesów⁹.

Przedsiębiorstwo innowacyjne to takie, które jest w stanie tworzyć i absorbować (chłoniąc) innowacje, zdobywać informacje o rozwiązaniach innowacyjnych oraz charakteryzuje się zdolnością ciągłego adaptowania się do zmian zachodzących w ich otoczeniu¹⁰. Z kolei w rozumieniu metodologii Oslo przedsiębiorstwem innowacyjnym nazywamy takie, które w badanym okresie (najczęściej trzyletnim) wprowadziło na rynek przynajmniej jedną innowację techniczną (nowy lub istotnie ulepszony produkt bądź nowy lub istotnie ulepszony proces technologiczny)¹¹.

Zdaniem A. Sosnowskiej do najważniejszych cech firmy innowacyjnej należą¹²:

- zdolność do permanentnego generowania innowacji, kreatywność,
- umiejętność wykorzystywania innowacyjnego potencjału firmy do utrzymania wysokiej pozycji konkurencyjnej opartej o kluczowe kompetencje,
- zdolność przewidywania przyszłości, perspektywiczne myślenie,
- stała łączność z klientami celem skutecznego poznania ich bieżących i przyszłych potrzeb,

⁶ P.F. Drucker, *Innowacje i przedsiębiorczość. Praktyka i zasady*, PWE, Warszawa 1992, s. 39.

⁷ A. Pomykański, *Zarządzanie innowacjami*, PWN, Warszawa – Łódź 2001, s. 17–18.

⁸ J. Kot, *Konkurencyjność i innowacyjność w rozwoju regionalnym*, [w:] *Analiza strukturalna gospodarki regionu świętokrzyskiego i jej wykorzystanie pod kątem podnoszenia konkurencyjności i innowacyjności regionu*, J. Kot (red.), Wydawnictwo Akademii Świętokrzyskiej, Kielce 2007, s. 11.

⁹ *The OECD Bologna Ministerial Conference, Enhancing SME Competitiveness*, The Organization for Economic Cooperation and Development, France 2001, s. 14.

¹⁰ J. Bogdanienko, *Innowacyjność przedsiębiorstw*, Wydawnictwo Uniwersytetu Mikołaja Kopernika, Toruń 2004, s. 59.

¹¹ *Działalność innowacyjna przedsiębiorstw w latach 2004–2006*, GUS, Warszawa 2008, s. 6.

¹² A. Sosnowska, *Systemy zarządzania firmą innowacyjną*, [w:] A. Sosnowska, S. Łobejko, A. Kłopotek, *Zarządzanie firmą innowacyjną*, Difin, Warszawa 2000, s. 11–12.

- posiadanie zespołu nowatorów gwarantujących wysoki poziom innowacyjności firmy,
- odpowiedni zakres informacji pozwalających na właściwą ocenę,
- elastyczność działań w dostosowywaniu do zmieniających się warunków działania.

Ponadto, A. Sosnowska podjęła próbę klasyfikacji przedsiębiorstw innowacyjnych na dwa główne rodzaje. Pierwszą grupą firm generujących innowacje są niewątpliwie wielkie korporacje ponadnarodowe, zwłaszcza te działające w obszarach wysokiej technologii. Jednym z dowodów jest fakt zajmowania przez nie pierwszych miejsc w przeprowadzanych rankingach najbardziej innowacyjnych firm. Jako przykład można wymienić takie firmy, jak: Intel, IBM, Johnson&Johnson, 3M¹³. Drugą grupę przedsiębiorstw innowacyjnych stanowią małe i średnie firmy działające w tzw. obszarach niszowych, wykorzystujących miejsce na rynku, których z różnych powodów nie zajmują wielkie korporacje. Te firmy nazywane są jako tzw. „tajemniczy bądź nieznani mistrzowie”, dzięki zdobyciu kluczowych kompetencji, które jednak dotyczą węższej techniki niż w przypadku wielkich korporacji¹⁴.

Nie jest to, oczywiście, pełna klasyfikacja; zawiera tylko dwa skrajne typy podmiotów. Niemniej, obydwa odgrywają szczególną rolę na scenie innowacji. Procesy postępu technicznego były i nadal są zdominowane przez duże przedsiębiorstwa. Jednak współcześnie coraz większą rolę odgrywają małe podmioty gospodarcze, choć nie należy oczekiwać, aby zaczęły one w tej dziedzinie dominować. Zauważmy przy tym, że małe przedsiębiorstwo nie jest miniaturą dużego. Dlatego należy mu poświęcić trochę więcej miejsca¹⁵.

Innowacyjność polskiego sektora małych i średnich przedsiębiorstw

Poziom innowacyjności polskiego sektora MŚP był między innymi przedmiotem badania działalności innowacyjnej przedsiębiorstw w przemyśle oraz w sektorze usług w latach 2004–2006, przeprowadzonego przez Główny Urząd Statystyczny (GUS). Jeśli chodzi o zastosowaną metodę, badanie działalności innowacyjnej przedsiębiorstw w przemyśle było połączeniem badania pełnego z badaniem na próbie reprezentacyjnej. Badaniem pełnym objęte były przedsiębiorstwa liczące powyżej 49 pracujących. Wyniki badania odnoszą się do zbiorowości ok. 9,1 tys. podmiotów. Natomiast badaniem na próbie reprezentacyjnej, liczącej ok. 5,5 tys. jednostek, objęte były przedsiębiorstwa przemysłowe o liczbie pracujących od 10 do 49 osób. Badanie działalności innowacyjnej w sektorze usług było

¹³ B. Barczak, J. Walas-Trębacz, *System informacyjny w procesie innowacyjnym firmy*, Wyd. Akademii Ekonomicznej w Krakowie, Kraków 2007, s. 17.

¹⁴ A. Sosnowska, *Systemy zarządzania firmą innowacyjną*, [w:] A. Sosnowska, S. Łobejko, A. Kłopotek, *Zarządzanie firmą innowacyjną*, Difin, Warszawa 2000, s.16–22.

¹⁵ A.H. Jasiński, *Innowacje i transfer techniki w procesie transformacji*, Difin, Warszawa 2006, s. 43.

badaniem na próbie reprezentacyjnej obejmującej ok. 5,0 tys. przedsiębiorstw liczących powyżej 9 pracujących¹⁶.

Wśród małych przedsiębiorstw przemysłowych (objętych badaniem przez GUS) 13,9% wdrożyło innowacje w latach 2004–2006 wobec 17% w okresie 2002–2004, w grupie średnich było to 37,4%, czyli też mniej w stosunku do 40% w poprzednim okresie badawczym, natomiast w przypadku dużych innowacje wdrożyło 65,5% podmiotów, co jest wartością zbliżoną do zanotowanej w latach 2002–2004 (67%).

W przeliczeniu na przedsiębiorstwo wdrażające innowacje nakłady na nie wynosiły średnio 589,1 tys. zł w podmiotach zatrudniających od 10 do 49 osób. W przypadku firm zatrudniających od 50 do 249 osób nakłady na innowacje wyniosły 1,3 mln zł w sektorze publicznym, a 1,79 mln zł w sektorze prywatnym. Podobnie jak w przypadku średnich firm, w sektorze dużych przedsiębiorstw większe nakłady na innowacje w przeliczeniu na firmę innowacyjną były w sektorze prywatnym – 13,1 mln zł wobec 9,9 mln zł w publicznym.

Głównym problemem polskiego systemu innowacji jest słaba działalność badawczo-rozwojowa (B+R). W 2006 roku nakłady na B+R wyniosły 0,56% PKB, podobnie jak w 2004 roku, podczas gdy średnio w UE około 1,8%. Ponadto zaledwie 25% nakładów na B+R w Polsce stanowiły środki biznesowe. Polska w ujęciu nakładów B+R nie zbliżyła się więc do celu wyznaczonego przez Strategię Lizbońską 3% nakładów na B+R w PKB w 2010 roku, z czego 2/3 mają być finansowane przez biznes. Odzwierciedla to słaby rozwój sektora wysokich technologii, a także niedostatek laboratoriów.

W okresie 2002–2004 w Polsce średnio 9% przedsiębiorstw inwestowało w B+R, na co składało się 5% małych firm, 14% średnich i 34% dużych. W latach 2004–2006 było takich podmiotów nieznacznie więcej, gdyż 9,2% ogółu firm, w tym 5,6% małych, 13,3% średnich i 31,3% dużych. Intensyfikacji uległa więc działalność badawczo-rozwojowa małych firm, co może oznaczać powstawanie nowych przedsiębiorstw technologicznych i ich pomyślny rozwój, m.in. dzięki wsparciu z funduszy strukturalnych.

Nakłady na badania i rozwój to istotny, ale ciągle niewielki element działalności innowacyjnej polskich MŚP. Jednak w porównaniu z latami 2002–2004 udział nakładów na B+R w strukturze nakładów przedsiębiorstw przemysłowych na innowacje wzrósł. Wówczas wyniósł bowiem 7%, zaś w latach 2004–2006 – 8,9% średnio w Polsce, przy czym w przedsiębiorstwach zatrudniających od 10 do 49 pracowników 5,9%, w średnich 5,6%, a w dużych 10,4%¹⁷.

Najważniejszą kategorią nakładów na innowacje polskich przedsiębiorstw pozostały nakłady inwestycyjne. Świadczy to zarówno o ciągłej potrzebie modernizacji, jak i odzwierciedla transfer technologii ucieleśnionej w maszynach, czyli wdrażanie rozwiązań nie opracowanych w firmie. Nakłady inwestycyjne stanowiły największą część budżetu

¹⁶ *Działalność innowacyjna przedsiębiorstw w latach 2004–2006*, GUS, Warszawa 2008, s. 18–19.

¹⁷ *Innowacyjność 2008. Stan innowacyjności, projekty badawcze, metody wspierania, społeczne determinanty*, PARP, Warszawa 2008, s. 7–11.

na innowacje małych i średnich przedsiębiorstw sektora prywatnego oraz małych sektora publicznego – odpowiednio 88,6, 88,2 i 93,5% w 2006 roku. Wśród dużych i średnich podmiotów sektora publicznego ich udział wynosił od 73 do 81%.

Większość nakładów na inwestycje przeznaczona była na zakup maszyn i urządzeń technicznych potrzebnych dla procesu innowacyjnego. Nakłady na maszyny i urządzenia stanowiły w 2006 roku od 49% nakładów na innowacje w grupie średnich firm sektora publicznego do około 70% wśród małych przedsiębiorstw sektora prywatnego. Nakłady na budynki i budowlę związane z procesem innowacyjnym pochłonięły od 15,7% w grupie dużych firm sektora publicznego do 36,3% wśród małych podmiotów sektora publicznego.

Pozostałe kategorie nakładów na innowacje poza inwestycjami i działalnością B+R miały relatywnie niewielkie znaczenie. Udział nakładów na oprogramowanie w budżecie na innowacje był zbliżony w sektorze prywatnym we wszystkich klasach przedsiębiorstw – od 2% wśród małych po 2,5% u średnich. W sektorze publicznym nakłady na oprogramowanie stanowiły od 1,4% wśród małych podmiotów po 6,9% w gronie firm dużych. Śladową część nakładów innowacyjnych MŚP stanowiły wydatki na szkolenia personelu związane z wprowadzaniem innowacji.

Marketing miał większy udział w nakładach na innowacje w sektorze prywatnym niż w publicznym w grupie firm średnich i dużych, zaś wśród firm małych w obu sektorach stanowił w 2006 roku tyle samo tj. 0,7%. Dość duże znaczenie marketingu cechowało średnie i duże firmy sektora prywatnego, gdzie udział w nakładach na innowacje wyniósł odpowiednio 1,9% i 3,6%.

Przedsiębiorstwa finansowały proces innowacyjny w 2006 roku głównie ze środków własnych – 51% nakładów stanowiły środki własne w grupie firm małych, 60% wśród średnich i 86% wśród dużych. Drugim najważniejszym źródłem finansowania innowacji były kredyty bankowe. Sporadycznie MŚP finansowały innowacje z innych źródeł, takich jak środki pozyskane z zagranicy, budżetu państwa oraz z funduszy kapitału ryzyka¹⁸.

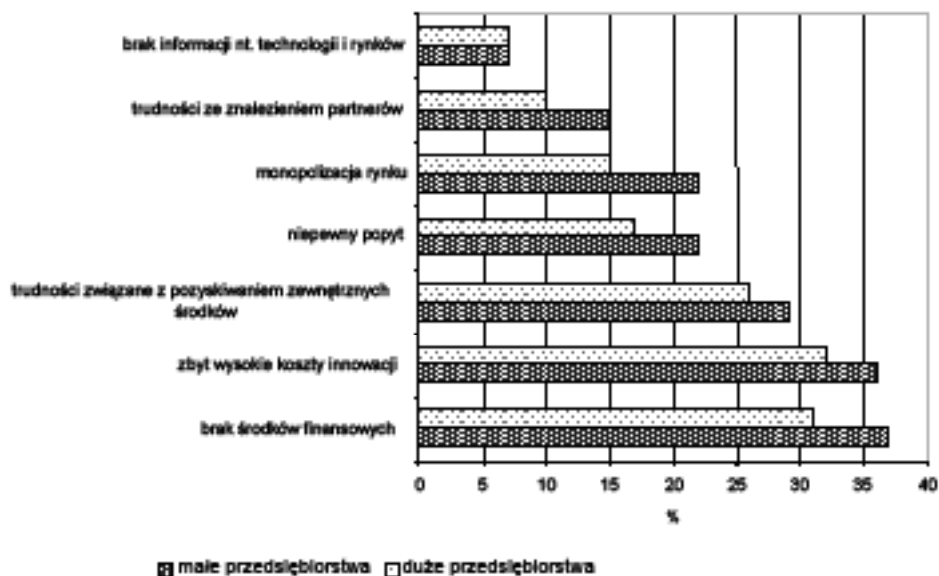
Bariery działalności innowacyjnej

Działalności innowacyjnej firm funkcjonujących zarówno w krajach Unii Europejskiej, jak i w Polsce towarzyszą określone przeszkody powodujące: istotne opóźnienia w realizacji projektów innowacyjnych, zaniechanie projektów innowacyjnych czy rezygnację z rozpoczęcia prac nad projektami innowacyjnymi. Skutki te wywołane są różnorodnymi czynnikami natury ekonomicznej, finansowej, organizacyjnej, prawnej, polityki państwa itp., przy czym poziom oddziaływania tych czynników występuje z innym nasileniem w polskich i zagranicznych firmach¹⁹.

¹⁸ *Innowacyjność 2008. Stan innowacyjności, projekty badawcze, metody wspierania, społeczne determinanty*, PARP, Warszawa 2008, s. 13 – 17.

¹⁹ B. Barczak, J. Walas-Trębacz, *System informacyjny w procesie innowacyjnym firmy*, Wyd. Akademii Ekonomicznej w Krakowie, Kraków 2007, s. 30.

Główne przeszkody utrudniające działalność innowacyjną polskich przedsiębiorstw sektora MŚP przedstawia rysunek 1.

Rys. 1. Bariery we wprowadzaniu innowacji

Źródło: opracowanie własne na podstawie: *Działalność innowacyjna przedsiębiorstw w latach 2004–2006*, GUS, Warszawa 2008, s. 153–162.

Najważniejszym czynnikiem ograniczającym aktywność innowacyjną małych i średnich firm okazał się czynnik ekonomiczny. Przedsiębiorcy nie podejmują działalności innowacyjnej z uwagi na brak środków finansowych – taką opinię wyraziło w badaniu GUS 37% małych firm innowacyjnych i 31% średnich. Podobny odsetek przedsiębiorców – 36% małych i 32% średnich firm wskazuje na zbyt wysokie koszty innowacji. Nieco mniejsze znaczenie przedsiębiorcy przypisują ograniczeniom i trudnościom związanym z pozyskiwaniem zewnętrznych środków na finansowanie działalności innowacyjnej – dotyczy to 29% małych firm i 26% średnich.

Druga pod względem ważności kategoria czynników utrudniających proces innowacyjny to czynniki rynkowe, w tym szczególnie niepewny popyt i opanowanie rynku przez dominujące przedsiębiorstwo. Wśród małych firm niepewny popyt uznany został przez 22% firm za istotną barierę, dokładnie taki sam odsetek przedsiębiorców wskazał na monopolizację rynku na którym działają. Wśród firm średnich odsetek ten wyniósł odpowiednio 17 i 15%.

Trzecia co do istotności kategoria czynników utrudniających procesy innowacyjne to czynniki dotyczące dostępu do wiedzy. W tej grupie czynników głównym problemem zgłaszanym, zarówno przez małe, jak i średnie przedsiębiorstwa jest znalezienie partnerów (dotyczy to 15% małych firm i 10% średnich) oraz trudności wynikające z braku wykwalifikowanego personelu. Brak natomiast informacji na temat technologii i rynków uznany został za istotną barierę przez 7% małych i 7% średnich firm.

Część firm w ogóle nie widzi potrzeby podejmowania działalności innowacyjnej – ogółem dotyczy to 8% małych i 7% średnich firm²⁰.

Zakończenie

W sektorze MŚP mniej przedsiębiorstw wprowadza innowacje w porównaniu z dużymi firmami. Wynika to z faktu zakresu działania tych firm, które częściej skupiają się na jednym rodzaju produktu czy usługi. W związku z tym prawdopodobieństwo wprowadzania zmian w MŚP jest mniejsze niż w przedsiębiorstwach o zróżnicowanej ofercie i rozbudowanych procesach, co ma miejsce w przypadku większości dużych firm. Małe i średnie firmy rzadziej prowadzą prace badawczo-rozwojowe, ze względu na ich duże ryzyko ich niepowodzenia oraz długotrwałość²¹.

Wydaje się, że polskie małe i średnie przedsiębiorstwa nie będą mogły skutecznie konkurować w dłuższym okresie bez odpowiedniej pomocy zarówno ze strony rządu, jak i odpowiednich organizacji wspierających. Szczególnie w kwestii likwidacji barier finansowych i prawno-politycznych oraz stwarzania odpowiedniej infrastruktury dla rozwoju omawianych firm jest jeszcze wiele do zrobienia. Osiągnięcie wysokiego poziomu innowacyjności małych i średnich przedsiębiorstw wymaga bowiem poprawy dostępności do kapitału na innowacje.

THE INNOVATIVENESS OF SMALL AND MEDIUM-SIZED COMPANIES – CHOSEN PROBLEMS

Summary

The situation of Polish small and medium-sized enterprises in the context of innovation has been presented in the paper. After defining the article's keywords, the role of the small and medium-sized enterprises focused on the problem of innovation has been presented. Following, the main barriers to growth (that the small and medium-sized enterprises have to copy to) have been discussed. Finally, the potential solutions to the existing problems have been pointed out.

²⁰ *Innowacyjność 2008. Stan innowacyjności, projekty badawcze, metody wspierania, społeczne determinanty*, PARP, Warszawa 2008, s. 56–57.

²¹ *Ibidem*, s. 7.